

Ons bin de lêste

Ellen De Vriend

Schrijver : Ellen De Vriend

Coverfoto : André van der Velde/ fotoaster.nl

Kleding model: klederdrachtverhuur Janny Louws, Oostkapelle.

ISBN : 9-789402-103304

© Ellen De Vriend, juli 2013

Inhoud

Voorwoord	5
Telling	6
Streekdrachten op Walcheren	10
1. Algemeen Walcherse dracht noord-Walcheren	13
2. Walcherse pracht en kraal	44
3. Algemeen Walcherse dracht zuidwest-Walcheren	52
4. Kinderdracht	104
5. Westkappelse dracht	107
6. Het Middelburgs ambacht	118
7. Arnemuidse vissers- en burgerdracht	134
8. Nieuwlandse dracht	154
9. Het boerinnengoed	156
10. Rouwdracht	169
11. Onderkledij van de boerin	172

Tara draagt een bultmuts en strikken aan de krullen. Een snoer met granaten en een zondagse schort van zwarte merinos. Foto: André van der Velde. Kleding van Klederdrachtverhuur Janny Louws uit Oostkapelle.

Voorwoord

Tot aan het eind van de negentiende eeuw liep het grootste deel van de plattelandbewoners van Walcheren nog, van hun kleutertijd tot hun dood, in streekdracht. De onderwijzer, de dokter en de dominee waren hierop een uitzondering. Veel factoren hebben bijgedragen aan de ondergang van de streekdracht op Walcheren.

Aan het begin van de twintigste eeuw werd al voorspeld dat de Walcherse streekdracht zou verdwijnen. Daarom is het best bijzonder dat de dracht zelfs de eenentwintigste eeuw nog gehaald heeft. Tussen 1945 en 1970 legden circa 23.000 Zeeuwse vrouwen het kostuum af. Een van de oorzaken is dat mensen in streekdracht als minder ontwikkeld werden gezien. Andere oorzaken zijn de toegenomen mobiliteit, het ongemak van het dragen (want het duurt wel even voordat je aangekleed bent) en het feit dat, na de oorlog, de streekdracht minder eenvoudig te koop was. Een gevolg daarvan is dat vakmensen als de boerenkleermaker en de mutsen- en jakkenmaakster verdwenen. Ook verdween veel kleding tijdens de inundatie (= in de oorlog, in oktober 1944, werd Walcheren onder water gezet) en de bombardementen van Walcheren. Na de oorlog was de bevolking van Walcheren ook toe aan nieuwe vrijheden en een nieuw leven. Het afleggen van het boerengoed hoorde daarbij.

In de Westkappelse dracht. Foto: www.dansgroeppeeremachochel.nl

Telling

In 2003 deden Frans van den Driest en Piet Minderhoud onderzoek naar het aantal Walcherse schonen in streekdracht. Toen waren er nog 216 en was de jongste vrouw in dracht 65 jaar en de oudste 102. Al eerder werd in 1988 ook een telling gehouden. Op Walcheren waren nog 981 vrouwen in streekdracht. Het hoge aantal van zesendertig boerenvrouwen in Vlissingen kwam doordat daar vierentwintig Arnemuidse vrouwen woonden.

Met hulp van juwelier Piet Minderhoud uit Westkapelle heb ik in 2010 de vrouwen in streekdracht op Walcheren geteld. Toen bleek dat in zeven jaar tijd het aantal vrouwen in streekdracht gehalveerd was; van 216 in 2003 naar 99 in 2010. In een aantal dorpen ging het toen ook al om de allerlaatste. Nu de aantallen van juni 2013 bekend zijn blijkt dat er toch nog 72 streekdrachtdraagsters zijn. En dat viel mij eigenlijk mee. In Biggekerke en Gapinge zijn de laatste vrouwen in streekdracht overleden. En Leintje Willemse is van het molenaarshuis in Sint Laurens naar Middelburg verhuisd.

Verder is van de 72 vrouwen ook een klein deel slechts gedeeltelijk in streekdracht. Zo zijn er vrouwen die hun muts niet meer op kunnen zetten en een aantal anderen zijn zo slecht van gezondheid dat zij in bed liggen. Treurig is dat de vrouwen, die hun hele leven de dracht aanhadden, in het bejaardenhuis alsnog op hun burgers moeten omdat niemand hen kan helpen met de kleding die traditioneel zonder knopen en ritsen is. De streekdracht sluit immers met spelden.

Zelfs in de bolwerken van de streekdracht, Westkapelle en Arnemuiden, zijn nog weinig streekdrachten over. Daarom was haast geboden. Ik wil, nu het nog net kan, de bijzondere- en boeiende levensverhalen van juist die vrouwen vastleggen. Niet alleen omdat streekdracht een volkscultuur is die gekoesterd moet worden, maar ook omdat deze vrouwen een ander leven hebben geleefd dan de andere bewoners van Walcheren. De vrouwen zijn levende museumstukken. Op de andere Zeeuwse eilanden, behalve op Zuid-Beveland, is de streekdracht al compleet verdwenen. Bovendien lopen mannen nergens in Zeeland meer in de traditionele dracht.

Dorp	1988	2003	2010	2013
Aagtekerke	50	16	6	4
Arnemuiden	171	52	32	27
Biggekerke	25	4	2	0
Domburg	41	6	4	3
Gapinge	7	1	1	0
Grijpskerke	17	5	4	2
Koudekerke	41	18	7	3
Meliskerke	33	5	1	1
Middelburg	98	27	6	4
Nw.St.Joosland	13	1	0	0
Oostkapelle	66	6	4	2
Oost-Souburg	33	7	2	1
Ritthem	15	1	0	0
Serooskerke	53	7	2	2
Sint Laurens	18	2	1	0
Veere	47	11	4	4
Vlissingen	36	4	3	2
Vrouwenpolder	25	3	0	0
Westkapelle	156	30	17	13
Zoutelande	36	10	3	2
Ex Walcheren				2
	981	216	99	72

Gesprekken

Als heel wat jaren wil ik een boek schrijven over de laatste vrouwen in streekdracht op Walcheren. Ik ben opgegroeid met deze kleding, want mijn oma op Zuid-Beveland had het ook aan. Het handjevol Zeeuwse uitgeverijen vond een boek een leuk plan, maar durfde er niet aan te beginnen. Omdat ik het boek toch wil publiceren, doe ik het in eigen beheer. In november 2008 voerde ik het eerste gesprek met Martina Vos uit Middelburg. Zij poseerde

Een bultmuts droegen de jonge meisjes tot ongeveer veertien jaar. In Middelburg droegen de oudere meisjes de muts ook, omdat de vrouwen waar zij voor werkten deze muts zo mooi vonden. Ook is het mooie haakwerk van het witte avonddoekje op het zwarte jak goed te zien. Foto: André van der Velde

ook voor de mooie fotoserie over het opzetten van de Walcherse muts. En Johanna van de Driest-Kodde uit Koudekerke liet mij uitgebreid zien hoe het plooiën van de bovenmuts moet. De Arnhemuidse- en Westkappelse vrouwen waren moeilijk te bewegen om aan een boek van iemand buiten het eigen dorp mee te werken, maar gelukkig waren er een paar vriendelijke en gastvrije uitzonderingen. Andere vrouwen in de dorpen verrasten mij door direct hun deur verder open te doen en gezellig voor een gesprek te gaan zitten. Door alle gesprekken heb ik een blik kunnen werpen op het leven van de Walcherse vrouwen, waarom zij de streekdracht dragen en zijn blijven dragen. En waarom dat zo belangrijk voor hen is. Veel van de (levens)verhalen lijken op elkaar, daarom heb ik de boerinnen in alle hoeken van Walcheren opgezocht. Want het leven van een vrouw in Westkapelle of Meliskerke was en is heel anders dan dat van een vrouw in Vlissingen of Arnhemuiden. Het zijn vrouwen van boeren, dijkwerkers, molenaars en vissers. Maar ook een aantal ongetrouwde vrouwen en dochters van herenboeren.

Een overeenkomst tussen al die vrouwen in dit boek is, behalve de Walcherse streekdracht, ook dat zij allemaal uitsluitend de lagere school hebben doorlopen en hun leven lang hard hebben moeten werken. Grappig is dat een aantal vrouwen een paar maanden of jaren hun boerengoed aan de wilgen heeft gehangen om in burgerkleren te gaan lopen. En allemaal zijn ze toch op *d'r boers* teruggegaan. De vraag waarom ze streekdracht dragen wist vrijwel niemand te beantwoorden. Toch zijn de vrouwen fanatiek, want afleggen willen ze hun boerengoed liever nooit meer. Ze hebben er angst voor dat ze op een dag hun spelden niet meer kunnen steken. Daarom vond ik het leuk om van Leuntje Janse-Flipse uit Aagtekerke en Grietje Siereveld-Schuit uit Vlissingen te horen hoe dat nu werkelijk is.

Nu ik al die kleurrijke dames met al hun bijzondere verhalen heb gesproken, valt mij op dat de vrouwen van nu, in hun burgerkleren, veel anoniemer zijn. Want aan die kledij kun je niet zien of iemand rouwt, ongehuwd is of van welk geloof.

De tweeling Hannah en Sarah Jacobse uit Oost-Souburg voor één dagje in het boerengoed. Foto: Cor Jacobse

Streekdrachten op Walcheren

De Walcherse streekdracht is de meest complete streekdracht van Nederland. Bij de andere streekdrachten zijn de verschillende kleding- of sieraadonderdelen in de loop der jaren vervallen. Op Walcheren is dat niet het geval. Daar worden de originele oorijzers, de beuk (= gekleurde en/of bewerkte borstlap) en jak met de bijbehorende doek en de onder- en bovenmuts nog de hele week gedragen.

De onderdelen van het kostuum dateren uit zowel de zestiende-, zeventiende- als de achttiende eeuw. Omdat de streekdracht beïnvloed werd door de burgermode is er in de loop der tijd wel het een en ander veranderd. De Walcherse streekdracht is in de loop der tijd soberder geworden dan de drachten op andere plaatsen in Zeeland. Alle kleur verdween bijna, behalve van de

beuk. Waar de bovenmutsen van Zuid-Beveland, Arнемuiden en Nieuwland groeiden, werd de Algemeen Walcherse muts juist kleiner.

Nu de streekdracht medio 2013 steeds meer verdwijnt op Walcheren is te zien dat de werkkleding bijna verdwenen is. De vrouwen, die de dracht nog aan hebben, werken niet meer buiten of op het land. Wel dragen zij over het algemeen tijdens de ochtenduren, als zij huishoudelijk werk doen, nog hun minder fraaie *opknappgoed*. Kort na het middaguur gaan ze zich dan wassen en omkleden in hun middagkleding.

Aan het kostuum en de sieraden is veel te zien over de rijkdom, de gewoontes, godsdienst, burgerlijke staat, familieomstandigheden en het beroep. Op zon- en feestdagen is de kleding bovendien anders dan door de week en tijdens rouwperiodes. De aanschaf van de sieraden was een kwestie van status en men moest zich veel onzegggen om ze te kunnen kopen.

Het voormalige eiland Walcheren kent vijf verschillende streekdrachten voor de vrouwen:

- * Algemeen Walcherse dracht
- * Het Middelburgs Ambacht
- * Arнемuidse vissersdracht
- * Arнемuidse burgerdracht
- * Nieuwlandse dracht

Manon (5) en Mitchel (2) Dekker uit Middelburg dragen voor één keer boerengoed. Foto: Rian Dekker

1: Algemeen Walcherse dracht

noord Walcheren

De Algemeen Walcherse dracht is de meest bekende dracht van Walcheren en wordt nog het meeste gedragen. Omdat het gebied zo groot is, is het voor dit boek verdeeld in noord- en zuidwest Walcheren. Onder noord Walcheren vallen de dorpen Domburg, Gapinge, Oostkapelle, Serooskerke, Veere en Vrouwenpolder. Per dorp zijn ook nog enkele verschillen in de kledij en de sieraden.

Hoofd: Het haar van de Walcherse vrouw is in een hoge en brede rol op het voorhoofd gelegd (strêêksel). Daarvoor zijn opvulkussentjes en valse rollen nodig. De ondermuts is van hagelwitte, opengewerkte broderie. Deze wordt door de spelden in het oorijzer op het hoofd geklemd. De ondermuts sluit strak aan om het gezicht van de vrouw en je ziet haar oren en haar niet. Aan het mutsje wordt het haar aan de achterkant vastgespeld. Daar overheen gaat de bovenmuts, ofwel langettenmuts, die op de achterkant van het hoofd staat, waardoor nog veel van de ondermuts te zien is. Langet is een fijne, witlinnen stof met ingeweven strepen. Het fijngeplooid achterstuk van de muts is van batist.

Bovenkleding: De Walcherse vrouw draagt een beuk in een kleur en stof naar eigen smaak. Over het algemeen hebben hun beuken geen felle kleuren. De voorkant is sinds ongeveer 1920 gerimpeld en voorzien van smokwerk en soms kraaltjes of andere versieringen. Vooral vanuit Domburg werden moderne dingen ingevoerd, omdat daar veel meisjes en vrouwen in het toerisme werkten. De vrouwen in de andere Walcherse dorpen namen dat snel over. Over de beuk draagt ze een zwart jak van fluweel of Franse- of Schotse merinos met korte mouwen die afgezet is met een fluwelen randje. Merinos heeft als nadeel dat het snel

verkleurt, net zoals het pilgoed van de mannen. Het jak sluit, ter hoogte van haar maag, met kleine haakjes. Over het onderkeus draagt ze een bovenkeus van zwart kamgaren. Dat is een gladde stof met glanzende ingeweven figuurtjes of motiefjes. Op zondag gaat daar een schort van dun geweven, zwarte merinoswol overheen en doordeweeks een keus van gestreepte- of geruite katoen van Zeeuws Bont. De schortenband wordt boven de taille gedragen. De zijkanten van de schort sluiten aan de achterkant net tegen elkaar. De rokken worden op Walcheren tot boven de enkels gedragen. Om haar schouders draagt de Walcherse een driekantig, fijn gehaakt of gebreid wit avonddoekje met mooie patronen. Als het kouder is ook een omslagdoek van zwart pluche. Ook zijn er veel boerinnen die een kort jasje van deze stof dragen, wat is een stuk praktischer is. 's Zomers draagt de Walcherse een sjaal van beige of wit/zwart gevlekte pluche.

Sieraden: Aan de twee uiteinden van het oorijzer zitten gouden krullen. Deze worden ter hoogte van de slapen, hoog naast het voorhoofd gedragen. Op zon- en feestdagen hangen aan de krullen gouden, klaverbladvormige hangers (strikken) met een parel. In Domburg werden ook strikken met waaiers gedragen. Tegenwoordig is een vrouw in Walcherse streekdracht, die strikken draagt, zeldzaam.

Aan weerskanten draagt de Walcherse, in de ondermuts naast de krullen, vaak drie paar gouden sierspelden. Doordeweeks is dat dikwijls één of twee paar. Rond haar hals draagt de Walcherse vrouw vier, vijf of zes snoeren bloedkoralen of granaten (gitten), die met een rond gouden slot sluiten. Ook draagt zij een klein polshorloge met een gouden- of zwart leren bandje of net als vroeger nog een horloge aan een ketting of aan een zwart koord dat tussen de schortenband wordt gestoken. Op zondag wordt op de beuk of op het witte gehaakte avonddoekje regelmatig een gouden- of zilveren broche gedragen.

Janna Poppe uit Oostkapelle draagt een wit gehaakt avonddoekje. Foto: Ton Dekkers

Het daagse werkschort wordt ook wel een *bonte* genoemd vanwege de diversiteit aan motieven. Foto: Martin De Vriend

Nauwelijks twee maanden na het gesprek voor dit boek, woonde Johanna Janse (93) in het zorgcentrum Eben-Haëzer in Middelburg.
Foto's: Johanna Janse / Bewerking: André van der Velde

Johanna Janse-de Voogd

Geboren 14-10-1915 in Oostkapelle

'Ik mankeer van alles: ik heb steunzolen, ben aan staar geopereerd, heb een hoorapparaat en kom niet meer vooruit zonder mijn rollator. Maar gelukkig ben ik hier,' Johanna Janse tikt op haar hoofd, 'nog goed. En dat vind ik toch wel het belangrijkste.' Ze schuifelt voetje voor voetje achter haar rollator door de seniorenwoning in Middelburg. Johanna werd in Oostkapelle geboren, aan de Brouwerijstraat 8 op het dorp, maar woont graag in Middelburg. Ze draagt een groene beuk met daar overheen een blauwwit geblokt, katoenen bloesje met korte mouwen. De slippers ervan hangen over de schort van Zeeuws Bont met een grof grijs-wit patroon. Ze heeft een boven- en een ondermuts op en een snoer met granaten om.

'Toen ik klein was werkte mijn vader zo hier en daar als los werkman. Ik was vier toen we naar het gehucht Hoogelande verhuisden, waar vader een bedrijfje had gekocht. Moeder vond het erg, ze wilde niet uit Oostkapelle weg, maar ze moest mee natuurlijk. Vader en moeder liepen allebei in streekdracht, dus was het vanzelfsprekend dat hun zes kinderen het ook aankregen. Toen ik naar school ging kreeg ik de lange muts op en werd mijn haar in een middenscheiding gedaan. Onze sieraden kregen we allemaal van thuis, maar alles een beetje magertjes zal ik maar zeggen,' glimlacht Johanna. 'Dat kon toen ook niet anders, zo rijk waren we thuis niet. Ik draag nog steeds dezelfde krullen die ik als kind kreeg. Het oorijzer gaat regelmatig kapot, maar dat laat ik dan weer maken. Van Hoogelande moest ik elke dag op mijn klompjes naar de school wandelen in Grijskerke. Maar ik ben eigenlijk te weinig naar school geweest. Jammer, want ik had graag verder willen leren en ik kon het ook best goed. Wat ik wilde worden...? Dat weet ik niet, het kon toch niet. Donderdags moest ik op mijn jongste zusje passen en in de winter stond het waterpeil zo hoog in Hoogelande, dat je alleen met een boot tot aan de Middelburgseweg kon komen. De naam Hoogelande slaat dus

nergens op, want het ligt in één van de laagste delen van Walcheren. Maar zodoende zat ik vaak wel drie maanden achter elkaar thuis. Dat was zo rond 1925 en in 1928 ben ik van school gekomen.'

Trekmusse

'Ik kreeg de volwassen *trekmusse* op en kon op 13 november bij een boer in Oostkapelle beginnen. Die datum vergeet ik nooit meer. Ik heb een oudere broer en ben zelf de tweede thuis en moeder kon mijn hulp wel gebruiken. Ik wilde graag *tuus blûve*, maar nu mocht ik maar één keer in de drie weken naar huis. Mijn moeder vertelde dat ze onder de koeien, tijdens het melken, ook zat te huilen. Zo miste ze mij. In Oostkapelle was er een grotere meid die mij alles leerde: broodbakken en de was doen. Ik was dertien en moest dat soort dingen allemaal nog leren. Die andere meid ging een poos later weg. De mevrouw en de boer hadden zelf geen kinderen en ik heb het daar echt getroffen. Ik vond ook wel eens dat ze zich teveel met mijn leven bemoeiden, want toen ik verkering kreeg mocht mijn vriend maar één keer in de week komen. Daar waren we niet blij mee. Maar ik had het goed op de boerderij en ze wilden mij ook niet kwijt. In 1940 ben ik getrouwd. Een moeilijke tijd, want alles was tijdens de oorlog op de bon en er was niks te koop. We kregen van de bakker een krentenbrood en dat was een geweldig cadeau. Dat kun je je nu niet meer voorstellen hé? Na ons trouwen is mijn man bij mijn boer gaan werken. Ik bleef er werkster tot onze eerste baby werd geboren. Toen ben ik een poosje thuisgebleven en daarna nam ik de baby mee in de kinderwagen en deed er gewoon weer mijn werk.'

De koningin van Schotland

'We kregen twee dochters en één zoon. Van mijn kinderen mag ik niet op m'n burgers en mijn man vond het boerengoed ook altijd mooi. Tot 1970 was hij zelf ook op z'n boers, maar daarna heeft hij het afgelegd omdat er geen boerenkleermaker meer was om het pilogoed (= half linnen/half katoen) te kunnen naaien. Hij vond dat jammer. Dus ik moest mijn goed beslist aanhouden. Ik heb voor de show wel eens een jurk gepast omdat ze me daarmee op de foto wilden zetten, maar ik vind het niets. Het is zo koud zo'n jurk! Vroeger gingen mijn man en ik overal naar toe met de trein, we